

Sobre certes oracions de relatiu sense verb

JOSEP RUAIX I VINYET

Sembla que, en català i en castellà, les oracions de relatiu introduïdes pel pronom relatiu compost —cat. *el qual, la qual, els quals, les quals*; cast. *el cual, la cual, los cuales, las cuales*— precedit de preposició (i, a vegades, d'algun altre element) porten, tradicionalment, sempre verb. En canvi, en altres llengües —com el llatí, l'italià i el francès— s'admeten oracions de relatiu equivalents amb el verb implícit. Doncs bé, d'un cert temps ençà (diguem des dels anys seixanta del segle XX) es troben cada vegada més aquestes estructures elíptiques també en català (i algun cop en castellà). Probablement, en català s'hi han introduït amb la bona intenció d'evitar els pronoms *ell, ella, ells, elles*, considerats suspectes de calc del castellà quan no es refereixen a éssers animats, sospita que cal matisar¹. Per això escau de preguntar-nos: ¿es pot admetre, en català, aquest tipus d'oracions de relatiu sense verb?

Vegem, en primer lloc, què hi deia el gramàtic Albert Jané —el primer autor que, si no estem mal informats, va tocar aquest punt de la sintaxi catalana— en l'article titulat «El pronom *ell* (i flexió) referit a inanimats» (LENGUA NACIONAL, núm. 35, estiu del 2001, pp. 23-25):

«No hi ha dubte, doncs, si és que la jurisprudència dels mestres té cap valor, de la legitimitat de l'ús del pronom fort *ell (ella, ells, elles)* amb un antecedent inanimat (una cosa material, una institució, un nom que designa un sentiment, una matèria d'estudi, un fet, un episodi, etc.). Però, per acabar, voldríem fer una observació a propòsit de l'exemple [33], d'un text de Joan Coromines. Modernament (potser, més o menys, a partir de la publicació de la primera edició de la *Gran enciclopèdia catalana*, on n'hem detectat alguns exemples), algunes vegades apareix l'ús del relatiu compost en frases sense verb; especialment en el conjunt de mots *entre els quals*, com a equivalent del mot francès *dont*. Volem dir, en frases com *Alguns animals, entre els quals un ós*, com a traducció de *Quelques animaux, dont un ours*. Aquest ús sí que sempre ens ha semblat suspecte de debò. Nosaltres optaríem decididament per *Alguns animals, entre ells un ós*, d'acord amb l'exemple del mestre Coromines [... justament es trobin força exemples de *L-* conservada en els topònims meridionals, del domini català, entre **ells** molts de caràcter mossàrab tan evident com... (Joan Coromines, *Entre dos llenguatges*, vol. I, p. 54)].»

En principi (volem dir: a reserva d'estudis que demostrin una altra cosa), nosaltres ens arrendem a l'opinió de l'expert tractadista Jané² i, seguint la tradició catalana (que coincideix amb la castellana), també desaconsellàrem aquest tipus d'oracions de relatiu sense verb i aconsellàrem de substituir-les,

quan són oracions explicatives, per sintagmes amb el pronom personal de tercera persona *ell, ella, ells, elles* (en lloc del relatiu compost) mentre que, quan són oracions especificatives i en algun altre cas, hi faríem explícit el verb.

A continuació oferim un mostrari d'exemples, en diferents llengües, que poden il·lustrar aquesta qüestió. I acabarem amb una breu conclusió.

Exemples en llatí

- 1) *Dilexit etiam reginas, inter quas Eunoen Mauram Bogudis uxorem, cui maritoque eius plurima et immensa tribuit ...* (text llatí antic, trobat dins <antalya.uab.es/pcano/aulatin/livreII/unitat15.htm> febrer 2006; s'hi sobreentén la forma verbal apareguda abans: *dilexit*).
- 2) *Conciones habitae sunt 5, inter quas una Latine a V. Rev. Antonio de Waal e collegio nominis Latini: Collegium cultorum martyrum ...* (text llatí contemporani, trobat dins <www.alcunus.net/ephemeris5/archi2005/rubricaephp/rubricae/libri.php> febrer 2006; s'hi sobreentén una forma verbal com *est*).

Exemples en italià

- 1) *... una sentenza che poi è stata ripresa da molti pensatori cristiani, tra i quali S. Tommaso* (d'un llibre de filosofia italiana, any 1976; s'hi sobreentén una forma verbal com *figura*).
- 2) *Dodici attivisti di Greenpeace, tra i quali un volontario italiano, Rossano Filippini, hanno ...* (text italià trobat dins <www.greenpeace.org/italy/ufficiostampa/foto/azione-cartiera-argentina> febrer 2006; s'hi sobreentén una expressió verbal com *c'è*).
- 3) *Nei mesi estivi la famiglia, accresciuta dalla nascita di sette figli —tra i quali il noto regista Luchino Visconti—, vi trascorrevva una buona parte delle ...* (text italià trobat dins <www.npg.org.uk/live/italian.asp> febrer 2006; s'hi sobreentén una expressió verbal com *c'era*).
- 4) *Le Gallerie Tudor —con personaggi tra i quali Enrico VIII, ... I Vittoriani —tra i quali la regina Vittoria, Charles Dickens e le sorelle Brontë ...* (text italià trobat dins <www.npg.org.uk/live/italian.asp>, febrer 2006; s'hi sobreentén una forma verbal com *figura*).
- 5) *Le riviste tra le quali alcune serie di particolari rilievo: la raccolta della rivista «Archivio della Società vercellese di storia ed ...* (text italià trobat dins <archivi.beniculturali.it/ASBI/cst.htm> febrer 2006; s'hi sobreentén una forma verbal com *figurano*).
- 6) *Ventun membri appartenevano alle sezioni venete, tra i quali: Pietro Cossali, Stefano Andrea Renier, Antonio*

1. En aquest sentit matisat s'ha d'entendre el que diem en el nostre manual *Català complet / 2*, Barcelona 2007 (2ª ed.), p. 98, apartat 2.

2. Cita també aquest passatge de Jané, si bé molt breument, Joan Solà dins *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona 2008 (4ª ed.), p. 2509, on sembla entendre que aquest tipus de construcció és un gal·licisme.

Canova, Ippolito Pindemonte, Angelo Zandrini (text italià trobat dins <www.istitutoveneto.it/iv/presentazione/storia.htm> febrer 2006; s'hi sobreentén una expressió verbal com *c'erano*).

- 7) *Numerose e pregiate le diverse qualità coltivate, tra le quali l'Originario, il Ribe, l'Arborio, il Carnaroli* (text italià trobat dins <www.esteri.it/ita/7_45_109_172.asp> febrer 2006; s'hi sobreentén una forma verbal com *figurano*).
- 8) *L'Istituto possiede inoltre alcuni repertori di cartografia tra i quali, di AENordenskiold, Periplus... e Fac-simile atlas...*, (Stocolma, 1897 e 1899), ... (text italià trobat dins <www.marina.difesa.it/idro/biblioteca.htm> febrer 2006; s'hi sobreentén una expressió verbal com *ci sono*).
- 9) *Io stesso, durante el viaggio apostolico in Turchia, proprio nella Cattedrale del Patriarcato di Costantinopoli, ho avuto occasione di ricordare «gli insigni santi e pastori che hanno vigilato sulla Sede di Costantinopoli, fra i quali san Gregorio di Nazianzo e san Giovanni Crisostomo, che anche l'Occidente venera come Dottori della Chiesa ...»* (carta del papa Benet XVI en ocasió del xvi centenari de la mort de sant Joan Crisòstom, text italià trobat a internet i que es publicà amb data 10-8-2007; s'hi sobreentén una forma verbal com *figurano*).
- 10) *Costa Concordia, un anno dal disastro. Un anno fa la gigantesca nave passeggeri finiva sugli scogli delle Scole, davanti all'isola del Giglio: una tragedia che ha fatto 32 vittime (due delle quali mai recuperate)* (*Corriere della Sera*, edició digital, 11-1-2013; s'hi sobreentén una forma verbal i, a més, un adverbí, de manera que la frase entre parèntesis seria *due delle quali non sono state mai recuperate*).

Exemple en francès

Ils [les Phéniciens] fondent ensuite le long de la côte africaine de nombreux comptoirs commerciaux, **parmi lesquels** Carthaghe, la cité punique (AA. VV., *Le rivage méditerranéen des Pyrénées*, Perpinyà 2008, p. 51; s'hi sobreentén una expressió verbal com *il y a*).

Exemple en castellà

«Hoy se eligen 444 delegados demócratas, **389 de los cuales** en Ohio y Texas» (*La Vanguardia*, 4-3-2008, p. 3) > *Hoy se eligen 444 delegados demócratas, 389 de ellos en Ohio y Texas*.

Exemples en català

En els exemples en català hi afegim l'alternativa que considerem preferible (com hem fet en l'exemple castellà precedent). L'ordre dels exemples obeeix a l'ordre temporal de publicació (o, en un cas, d'elaboració) dels textos.

- 1) «El pare tenia una certa instrucció gràcies a la mestra, la seva mare soltera, i posseïa uns quants llibres, **entre els quals** algun en italià» (E. Morante, *La meva illa*, trad. de Joan Oliver, Barcelona 1965, p. 34; novel·la traduïda de l'italià) > ... *posseïa uns quants llibres, entre ells algun en italià*.
- 2) «... el rei Joan Carles va donar ahir a Barcelona, en un llarg discurs —**una bona part del qual** en català—, suport a les iniciatives de restauració del patrimoni cultural espanyol ...» (*Regió 7*, 23-5-2001, p. 19) > ... *el rei Joan Carles va*

donar ahir a Barcelona, en un llarg discurs —una bona part d'ell en català—, suport a les iniciatives de restauració del patrimoni cultural espanyol ...

- 3) «La quarta setmana de bombardejos comença amb la mort de 15 civils. Els míssils provoquen dotze víctimes a Kabul, **entre les quals** set nens i el seu pare» (*Avui*, 29-10-2001, p. 1) > ... *Els míssils provoquen dotze víctimes a Kabul, entre elles set nens i el seu pare* / «A la solapa s'enumeren alguns títols de l'autora, **entre els quals** un d'impactant: *Poesia total de Maria Beneyto en llengua valenciana*» (ib., p. 3) > *A la solapa s'enumeren alguns títols de l'autora, entre ells un d'impactant ...*
- 4) «Caces bombarders F-16 i helicòpters hebreus bombardegen amb míssils objectius palestins —**entre els quals** una caserna de la policia— a Jenin (Cisjordània)» (*Avui*, 4-12-2001, p. 6) > ... *objectius palestins —entre ells una caserna de la policia— a Jenin ...*
- 5) «Però, a més, cal aclarir que en la nostra “Aproximació” no dèiem enlloc que el DIEC hagués d'ignorar les realitats institucionals i jurídiques vigents, **entre les quals** les de l'Estat espanyol, com Aina Moll ens atribueix abusivament» (F. Esteve *et al.*, *Diccionaris, normativa i llengua estàndard*, Palma de Mallorca 2003, p. 228) > ... *les realitats institucionals i jurídiques vigents, entre elles les de l'Estat espanyol ...*
- 6) «Quatre cotxes bomba a Bàssora i a la rodalia fan una setantena de morts, **entre els quals** una vintena de menors» (*Avui*, 22-4-2004, p. 1, titular) > ... *fan una setantena de morts, entre ells una vintena de menors*
- 7) «Al-Qaida i dos grups kurds es disputen l'autoria d'un atemptat a Istanbul. Tres atacs amb bombes en dos hotels fan dos morts i onze ferits, **entre els quals** quatre espanyols» (*Avui*, 11-8-2004, p. 1) > ... *fan dos morts i onze ferits, entre ells quatre espanyols*.
- 8) «Nou bany de sang. Un mínim de 200 morts i 700 ferits, **entre els quals** molts nens, en l'assalt rus a l'escola d'Ossetia» (*Avui*, 4-9-2004, p. 1) > ... *Un mínim de 200 morts i 700 ferits, entre ells molts nens ...*
- 9) «L'Església catalana ha sofert durant el segle xx un daltabaix terrible i alhora gloriós: la guerra del 1936 va anar acompanyada d'una persecució religiosa que comportà el martiri d'un bon nombre dels seus membres (**entre els quals**, bisbes, preveres, religiosos i laics), que esdevingueren testimonis de la fe» (A. Puig (ed.), *La terra i la llavor*, Barcelona 2004, p. 304) > ... *un bon nombre dels seus membres (entre ells, bisbes, preveres, religiosos i laics), que esdevingueren ...*
- 10) «De moment, la Generalitat ha obert 24 expedients sancionadors, **15 dels quals** a Manresa» (*Regió 7*, 15-3-2005, p. 39) > ... *24 expedients sancionadors, 15 d'ells a Manresa*.
- 11) «La influència actual de l'anglès mèdico-sanitari sobre les altres llengües —**entre les quals** el català— no es limita al camp lèxico-semàntic sinó que té importants repercussions en el terreny sintàctic» (d'un original, abans de ser corregit) > ... *sobre les altres llengües —entre elles el català— no es limita ...*
- 12) «En la ruta que uneix el Iemen a Palestina, Síria i Egipte sorgiren una sèrie de ciutats, **les més** destacades de les quals

la Meca i Medina» (J. Gil i Ribas, *Un món que comença de nou*, Valls 2010, p. 107) > ... una sèrie de ciutats, **les més destacades d'elles** la Meca i Medina.

- 13) «Les poblacions amb el cadastre del 2007 podran acollir-se a una rebaixa automàtica. La mesura afecta 7 municipis del Bages, **entre els quals** Manresa, Mojà, Cardona i Navàs ...» (*Regió 7*, 28-11-2012, p. 10) > ... La mesura afecta 7 municipis del Bages, **entre ells** Manresa, Mojà, Cardona i Navàs ...
- 14) «La por que el cementiri islàmic de Manresa pogués desaparèixer fa que no s'utilitzi. En els seus deu anys d'existència només s'hi han enterrat tres persones adultes, **dues de les quals**, nascudes a l'estat» (*Regió 7*, 29-12-2012, p. 2) > ... només s'hi han enterrat tres persones adultes, **dues d'elles**, nascudes a l'estat.
- 15) «El nombre de persones sense feina cau en 50.000 l'últim mes, **5.100 de les quals** a Catalunya» (*La Vanguardia*, 4-1-2013, p. 1) > *El nombre de persones sense feina cau en 50.000 l'últim mes, 5.100 d'elles a Catalunya.*
- 16) «Fundador d'ERC el 1931, [Andreu Claret i Casadesús] es va exiliar a França acabada la guerra, des d'on va ajudar molts catalans a fugir d'Espanya, **entre els quals** Pau Casals i Pompeu Fabra» (*El Punt / Avui*, 4-1-2013, p. 2) > ... des d'on va ajudar molts catalans a fugir d'Espanya, **entre ells** Pau Casals i Pompeu Fabra.

No tenim recollits exemples amb oracions de relatiu específiques, però podem imaginar-ne un inspirant-nos en un exemple italià que hem vist abans: «Les Galeries Tudor — amb personatges **entre els quals** Enric VIII— ...» > *Les Galeries Tudor — amb personatges entre els quals figura Enric VIII—*...

Encara que no es tracti d'oracions específiques sinó explicatives, també és convenient, per raons estilístiques, de posar-hi explícit el verb (en català) en casos com el que apareix en el següent exemple italià i la corresponent traducció catalana: *Barcellona è, all'aspetto, la città meno spagnuola della Spagna. Grandi edifici, dei quali pochissimi antichi, lunghe strade, piazze regolari ...* (Edmondo de Amicis, citat dins Ricard Torrents, *Entorn de Maragall i Gaudí*, Fundació Joan Maragall, Barcelona 2012, p. 29) > *Pel seu aspecte, Barcelona és la ciutat menys espanyola d'Espanya. Grans edificis, dels quals poquíssims són antics, llargs carrers, places regulars ...* (*Guia literària de Catalunya*, Barcelona 2011, p. 136, citada ibídem).

Conclusió

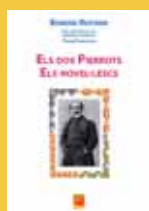
En l'estat actual de les recerques, cal aconsellar que, en català, les oracions de relatiu sense verb (o, parlant més rigorosament, amb el verb implícit) introduïdes pel pronom relatiu compost (*el qual, la qual, els quals, les quals*), precedit de preposició (i, a vegades, d'altres elements) siguin evitades, bé substituint-les per frases amb el pronom personal *ell, ella, ells, elles* (en lloc del pronom relatiu)³, quan es tracta d'oracions de relatiu explicatives, bé fent-hi explícit el verb sobreentès, quan es tracta d'oracions de relatiu específiques i en algun altre cas. ♦

3. I si hom dubta de la genuïtat dels pronoms *ell, ella, ells, elles* amb antecedent inanimat té la solució de canviar-los per *aquest, aquella, aquells, aquelles*.

Llibres publicats per Llengua Nacional

Autor: J.Ll. Bronchal
Any: 2012
Lloc: Barcelona

Autor: Thom Christoph
Any: 2012
Lloc: Barcelona

Autor: Ramon Sangles
Any: 2010
Lloc: Barcelona

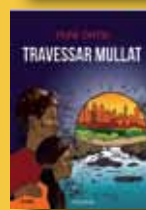
Autor: Ramon Sangles
Any: 2011
Lloc: Barcelona

Autor: Albert Jané
Any: 2012
Lloc: Barcelona

Autor: Jaume Medina
Any: 2011
Lloc: Barcelona

Autor: Pere Ortís
Any: 2012
Lloc: Barcelona